

Ömer Rıza Doğrul (1893-1952)

Mehmet Akif Ersoy'un damadı, gazeteci, yazar, milletvekili.

Aslen Burdurlu olup Mısır'a göç etmiş bir ailenin çocuğu olarak 1893 yılında Kahire'de dünyaya geldi. Babası Hacı Müezzinzâde Hacı Mustafa Nafiz Efendi, annesi Münire Hanımdır. Mısır'a göç eden Türklerin daha çok resmi görev, iyi gelir elde etme düşüncesi, Ezher'de tahsil arzusu veya siyasi muhalefet nedeniyle göçtükleri bilinmektedir. Ömer Rıza'nın 1904 yılında 11 yaşında iken babasıyla beraber akraba ziyareti amacıyla memleketleri Burdur'a yaptıkları ziyarette babasının kendisine: "Bizim Burdur ilim yurdudur. Burdur'da ilme hizmet eden yüksek simalar eksik olmaz" diyerek Burdur'un önde gelen alimlerinden biri olan Hacı Necib Efendi ile kendisini tanıştırmasına, ilme ve ilim adamına verdiği öneme bakılırsa ailenin ilim tahsili için Mısır'a göç ettiği anlaşılmaktadır.

İlk, orta ve yükseköğrenimini Mısır'da tamamladı. Kahire'deki Ezher Üniversitesi'nde dini ilimler tahsil etti. İyi derecede Arapça ve İngilizce öğrendi. Mezuniyetinden sonra 1912'de Mısır'daki el-Alem ve el-Şa'ab gazetelerinde Türkçe mütercimi ve muharrir olarak çalışmaya başladı. Diğer taraftan Tasvîr-i Efkâr Gazetesi'nde "Mısır Mektupları" başlığı altında yazılar yazdı ve bu gazetenin Kahire Muhabirliği görevini yürüttü. Milli Şairimiz Mehmet Akif'in 1913 yılında Mısır'a gerçekleştirdiği seyahatte kendisiyle tanışma fırsatı buldu ve kendisinden oldukça etkilendi. Sebîlü'r-Reşad Gazetesi'ne de yazılar göndermeye başladı. 1915 yılında 22 yaşında iken İstanbul'a geldi. Tasvîr-i Efkâr ve Sebîlü'r-Reşad Gazetelerinde yazar ve mütercim olarak çalışmaya başladı. Mehmet Akif ile irtibatını hiç koparmadı ve 1919 yılında onun kızı Cemile hanımla evlendi. Bu evlilikten Nazan, Rezzan ve Bülend isiminde üç çocuğu dünyaya geldi. Mehmet Akif, Milli Mücadele'ye destek vermek amacıyla Anadolu'ya geçtiğinde ailesini Ömer Rıza'ya emanet etti. Milli Mücadele yıllarında Tevhîd-i Efkâr Gazetesinde hem yazarlık hem de gazetecilik yaptı. Türk Milli Mücadelesine gönülden inandı ve bütün İslam âlemini bu mücadeleye çağırırdı.

1920 yılında Darulfünûn'da yapılan İngilizce sınavını kazanarak elde ettiği sertifika ile Mercan ve Vefa Sultânilerine İngilizce öğretmenini olarak atandı. Çalışmalarındaki başarısı nedeniyle bir adet takdirnâme ile ödüllendirildi. Gazetecilikle beraber İngilizce öğretmenliğini yürütemediğinden öğretmenlikten istifa etti. Ancak bu sefer de medreselerin ilgasına kadar bu kurumların ilk, orta ve yüksek kısımlarında müderrislik yaptı. Bu arada Yüksek Muallim Mektebi'nde İngilizce muallim vekilliği görevinde bulundu. İki sene kadar Dâruşşafaka'da İngilizce dersi verdi. Bununla beraber 1912'de başladığı gazetecilik mesleğine hiç ara vermedi. Tasvîr-i Efkâr Gazetesi'nde 1912-1924 yılları arasında "şu'ûn ve mebâhis-i İslamiyye" kısmı yazarlığı, İngilizce ve Arapça mütercimliği ve siyasi muhabirlik yaptı. Daha sonra sırasıyla İkdam, Akşam, Vakıf, Son Posta, Tan ve en son Cumhuriyet Gazetesine (1940-1950) iltihak etti. Vakıf Gazetesi'nde Türkiye-Mısır ilişkileri konusunda yazdığı makaleleri gerekçe gösterilerek 1925 yılında İskilipli Atıf ve Tahirü'l-Mevlevi ile beraber İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı ve berat etti.

İstanbul'a yerleştikten sonra da doğup büyüdüğü, eğitim-öğretimini tamamladığı Mısır ile irtibata devam etti. Hazreti Muhammed Mustafa adlı eserini tercüme ettiği ve birkaç defa Mısır Maarif Bakanlığı yapan Muhammed Hüseyin Heykel'in başyazarlığını yaptığı es-Siyâse Gazetesi'nin Türkiye'deki temsilciliğini yürüttü ve bu gazeteye uzun yıllar yazı gönderdi. Zaman zaman İslam ülkelerine seyahatler gerçekleştirdi. Yaşamış olduğu dönemin basın hayatında Arapça bilen ve İslam ülkelerini tanıyan ender şahsiyetlerden biri olması hasebiyle İslam ülkeleri ile ilişkilerde bilgilerinden istifade edildi. Gazetelerde kaleme aldığı yazılarında, başta Mısır olmak üzere İslam ülkeleri ile ilgili haberlere ve gelişmelere yer verdi. İslam ülkeleri arasında güçlü ilişkiler kurulması konusunda çaba sarf etti. İlişkilerdeki problemlerin nedenlerine vurgu yaptı. Bu hizmetleriyle yaşadığı dönemde başta Türkiye-Mısır ilişkileri olmak üzere İslam ülkeleri arasında sağlıklı bilgi alışverişine önemli derecede katkı sağladı.

Gazeteci kimliği yanında dini ilimlere vakıf, İslam dünyasındaki ve Avrupa'daki siyasi ve kültürel gelişmeleri yakından takip eden entelektüel kişiliği ile yaşadığı dönemde memleket irfanının artması için büyük gayret sarf etti. Bu çerçevede 70'ten fazla telif ve tercüme esere imza attı. 1940 yılında Eşref Edip, İsmail Hakkı İzmirli ve Kamil Miras ile birlikte İslam-Türk Ansiklopedisi ve Mecmuasını çıkarmaya başladı. Buralarda çok sayıda madde kaleme aldı. 1940-1950 yılları arasında Cumhuriyet gazetesinde günlük siyasi yazılar kaleme aldı. İstanbul Radyosu için İslam dünyası hakkında siyasi icmaller hazırladı. 1947-1948 yıllarında, yazarları arasında Türk ve İslam dünyasının önemli isimleri bulunan dinî ve fikrî muhtevalı haftalık Selamet Mecmuası'nı çıkardı. Çok partili hayata geçiş sırasında yayımlanan bu mecmuada dinî-ilmî araştırmalar, İslam dünyasındaki düşünce hareketleri, İslam klasikleri gibi konuların yanında özellikle o yıllarda din öğretimiyle ilgili olarak basında ve mecliste yapılan tartışmalara da yer verdi. Din öğretiminin önemini vurgulayarak bu konuda kamuoyu oluşmasına büyük ölçüde katkı sağladı. Din hürriyetinin sağlanmasında ve ilkokullara din dersinin konulmasında önemli hizmetleri görüldü.

1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti'den Konya milletvekili seçildi. Büyük Millet Meclisi Dış İşleri Encümeni'nde görev aldı. İslam ülkeleriyle ilişkilerde faydalı oldu. Bu süreçte Türk-Pakistan Kültür Cemiyeti'ne başkan seçildi. 1951 yılında Pakistan'da yapılan İslam Kongresi'ne katıldı. Milletvekilliği görevini yürüttüğü süreçte hem Mecliste hem de Cumhuriyet Gazetesi'nde kaleme aldığı yazılarında Türkiye'yi İslam ülkeleri arasındaki inkılâp hareketinin lideri olarak ön plana çıkardı. Doğu ve Batı bloklarına karşı İslam cephesi oluşturulması fikrini savundu. Bu çerçevede İslam ülkeleri arasındaki işbirliğinin güçlenmesine, bu işbirliğinde Türkiye'nin üstleneceği role ve İslam ülkelerinin yanlış tutumlarına vurgu yaptı. Türk inkılâbının doğu ülkeleri üzerindeki etkisi, Hindistan bağımsızlık mücadelesinde Müslümanların rolü, Türk-Arap ülkeleri arasındaki dostluğun önemi konuları üzerinde sıkça durdu. Hayatını kalemle kazandı. Uzun süren bir hastalık döneminden sonra 13 Mart 1952'de İstanbul'da Cerrahpaşa Hastanesi'nde vefat etti. Naaşı Edirnekapı Şehitliğine defnedildi. O sırada Konya Milletvekili olduğu için Milletvekilleri Seçim Kanunu gereğince yerine başkasının vekil seçilmesi kararlaştırıldı.

Velût ve gayretliydi. Müslümanların neden geri kaldıklarını sorguladı, cevaplar bulmaya çalıştı, çözüm yolları önerdi. Bu sorgulayıcı yaklaşımları dolayısıyla mutaassıp bazı çevreler tarafından bazı ithamlara da hedef oldu. O anlamaya ve anlaşılmaya çok özen gösteriyordu. Kendisini anlayan birileri ile karşılaştığında onlara sıkı sıkıya sarılıyor, çalışıyordu. Nitekim böyle bir şahsiyeti memleketi Burdur'da buldu. 1915 yılında Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul'da yaşamayı

tercih etti. Çalışmalarının yoğunluğu dolayısıyla uzun yıllar memleketi Burdur'a gidemedi. En son 1904 yılında 11 yaşındayken babasıyla birlikte Burdur'u ziyaret etmişti. 35 yıl sonra onun tekrar Burdur'u ziyaret etmesinde bu şehirde müftülük vazifesi de yapmış olan ulemadan Hacı Mehmet Hatipoğlu etkili oldu. 1930 yılında kendisiyle 10-15 dakika sohbet imkânı bulmuş, bir müceddid iyakat ve istidadında bulunduğu hocanın ilim ve irfanından etkilenmişti. Hatipoğlu hocanın ısrarlı daveti üzerine Burdur'u ziyaret etti ve eşrafla tanıştı. Bundan sonra birkaç defa Burdur'u ziyaret ederek, fikirlerine önem verdiği Hatipoğlu hoca ile bazı ilmi konularda yazışmaya devam etti. Hatta onun çalışmalarını yayınlama kararı aldı. Hocanın rahatsızlanarak vefat etmesi nedeniyle sağlığında bu düşüncesini gerçekleştiremedi. Ancak vefatından sonra oğlu Hasan Hatipoğlu'nun katkısıyla "Ana Kaynaklarına Göre İslam Dini, Usul ve Tatbikat" adlı eserini yayınlatabildi.

Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu zorlu sürece tanıklık ettiği için mütedeyyin kimliği ile iç ve dış gelişmeleri yakından takip ederek özellikle İslam âleminin problemlerini tespit etmeye ve çözüm önerileri üretmeye çalıştı. İslam, insanlığın barış ve huzur içinde yaşamasını temin edecek ana prensipleri ortaya koymuştur. Bu prensiplerin başında adalet, eşitlik, insan haklarına ve vicdan hürriyetine saygı gelmektedir. Barış esastır. Savaş, ancak korunmak ve güvenlik amacıyla yapılabilir. Bir sınıfın veya ırkın diğerine üstünlüğü söz konusu değildir. Bu nedenle İslam miras yoluyla hanedanlığı, asalete dayalı üstünlüğü ve hususi yetkiye sahip bir sınıfın varlığını kabul etmez. Üstünlük ancak faziletle, güzel ahlakla, iyilikle mümkün olabilir.

İslam'ın üstün meziyetlerine rağmen mensuplarının geri kalmışlığını, "Kur'ân'ın asrın idrakine sunulamamasına" ve mezhepsel taassuplara bağlamaktadır. Ona göre İslam'ın hayat dini olarak yaşaması, hayat ile beraber yürümesi için daima asrın idraki ile beslemek lazımdır. Taassup ise hem dimağın hem de basiretin körleşmesidir. İslam dünyasında taassubu doğuran şey, "kıyas" olmuştur. Kıyas yoluyla bütün dünya işleri dine yüklenerek en büyük fenalık yapılmıştır. Kıyasçılar, kıyaslarıyla her meseleyi halletmek için uğraştılar ve günün birinde kıyaslarının körleştiğini görerek durakladılar ve içtihad kapısının kapandığını söylediler. Yani işleyen kafayı durdurdular. Kıyasçılık, görenekçiliği; vura kaka durgunluğu ve ruh sönüklüğünü doğurmuş, bu manevi gerileme, maddi gerilemeye sebep olmuş, İslam dinini ve İslam âlemini müthiş bir tuzağa düşürmüş ve Müslümanları dinlerinden de dünyalarından da etmiştir. Hâlbuki Müslümanlar, din olarak yalnız kitap ve sünnete sarılmış, bunların dışındaki dünya işlerini doğrudan doğruya idare etmiş olsalardı vaziyet bambaşka olacak, Batı medeniyeti zuhur ettiği zaman Müslümanlar bunu yadırgamayacak, sanayi devri başladığı zaman, yeni şartlara uyacak ve geri kalmayacak bu sayede dinlerini ve dünyalarını koruyacaklar ve bugün izzet ve şeref içinde yaşayacaklardı. Ne çare ki böyle olmadı. Kıyasçılar kıyası demir bir çember gibi kullanmışlar dini de, dünyayı da o çemberin içine hapsetmişler, dinin kaynaklarını tıkamak ve dünyanın durmayan hareketini durdurmak, sonra da çemberi istedikleri gibi çevirmek istemişlerdir. Çember gerçi bir müddet döndü fakat sonra onu da çeviremez oldular ve ilk evvel dünya isyan etti ve hürriyete kavuştu. Fakat din hala esaretten kurtulamadı.

Ona göre; din bir bütündür ve bu bütün kitap ve sünnetle kemal bulunduğundan kıyasa ihtiyaç yoktur. Kıyas, dini genişletmek için kullanılmıştır. Ancak din kıyas ile değil, asıl kaynaklarının işlemesiyle genişler. Din, asıl kaynakların, yani kitap ve sünnetin bildirdiklerinden ibarettir. Daha ötesi de İslam'ın birliğini kundaklayan taassup ve ayrılıktır. Bugün istenilen ve özlenen din, dünyayı ve dünyanın bütün ihtiyaçlarını boğmayan dindir. İstenilen ruhu tatmin eden ve aydınlatan onun ilham kaynaklarını coşturan, insanın gönlünde gülistanlar yaratan bir dindir. Dini, asırların enkazı altında boğulmaktan kurtarmaya teşebbüs ederek ve asıl kaynağını kavuşmak gerekir.

Cumhuriyetçi ve İnkılapçı bir bakış açısına sahiptir, milletin yönetimde söz sahibi olmasını önemsemektedir. Milletin mukadderatının bir kişinin veya bir zümrenin elinde olamayacağını ifade ederek hilafet ve saltanata karşı çıkmıştır. Türk Milli Mücadelesi'nin ve İnkılâbı'nın bütün İslam âleminde örnek alınmasını arzu etmiştir. Mısır'da yapılan hilafetle ilgili toplantıyı eleştirmiş, Mısır'ın İngiliz sultanından tamamen kurtulması, dünyanın en eski üniversitelerinden biri olan ancak eski usulün yozlaşmış, cansız ve semeresiz usulünden ayrılamayan Ezher'in ıslah edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Arabistan'ın yönetimini elinde bulunduran Suud ailesinin kabul ettiği anayasayı, halkı yönetime dâhil etmeyip bir zümrenin yönetimini meşrulaştırdığı için eleştirmiştir. Filistin'in taksimine karşı çıkmış, bu konudaki başarısızlığı İslam âleminin siyasi dağınıklığına bağlamıştır. Pakistan'ın kurulmasına çok sevinmiş, orada düzenlenen İslam Birliği Konferansı'na katılmış, Filistin meselesinin baş mimarı olarak gördüğü Filistin Müftüsü Emin el-Hüseyn'in konuşmasında dile getirdiği doğu ve batı bloklarından bağımsız bir blok oluşturulması görüşünü desteklemekle birlikte bunun için bu blokta yer alacak devletlerin her yönden güçlenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. İslam âlemindeki gelişmeleri takip ettiği gibi Avrupa'daki siyasi ve kültürel gelişmeleri de takip etmiş, Avrupa'daki taassuba dikkat çekerek Avrupa insanının İslam ve Müslümanlarla ilgili olarak yanlış yönlendirilmesini eleştirmiştir.

Din, ahlak, felsefe, tarih, İslam Tarihi, Edebiyat ve dış siyaset alanlarında memleket insanının zihinsel ve manevi kalkınmasına katkı sağlayacak çok sayıda telif ve tercüme eseri mevcuttur.

Telif Eserleri: Kur'an Nedir (İstanbul, 1927). Eser daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından da yayımlanmıştır. Eserde yabancı yazar ve düşünürlerin Kur'an-ı Kerim hakkındaki görüşlerinden, Kur'an'da yer alan inanç ve ahlak esaslarından, farklı dillerde yayımlanan Kur'an tercümelerinden bahsedilmektedir. Müslümanlık Nedir (Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1933). İmanın ve İslam'ın esaslarını 155 soruda cevaplandırmaya çalışan ilmihal tarzı bir eserdir. "Mehmed Akif, Şahsı ve Aile Hayatı", Eşref Edip'in Mehmed Akif, Hayatı ve Eserleri (İstanbul 1938) adlı kitabı içinde bir bölüm, Tanrı Buyruğu: Kur'an-ı Kerim Tercüme ve Tefsiri (İstanbul, 1943, 1947, 1955, 1980). İki bölümden oluşan eserin birinci bölümünde İslam dininin esasları ve ana hatlarıyla Kur'an tanıtılmaktadır. İkinci kısım ise "Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi ve Tefsiri" başlığı ile asıl kısmı oluşturmaktadır. Kendi dönemine kadar yapılmış Kur'an tercümelerinin en başarılısı olarak haklı bir şöhret kazanmıştır. Kanlı Gömlek (İstanbul 1944). Eserde, Hz. Osman'ın şehit edilmesi sonrasında ortaya çıkan fitne olayları romanlaştırılarak anlatılmıştır. Ekber: Bir Türk Dâhisi (İstanbul 1944). Babür Hükümdarı Ekber Şah'ın biyografisi mahiyetinde bir eserdir. Cennet Fedaileri: İslam Tarihinde Gizli ve Yıkıcı Teşekküller (İstanbul 1945). Eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Meymûn el-Kaddâh'ın (ö. 786) çocukları ile Karmatîler ve İsmâilîler'in İslam'a verdiği zarar ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise İslam kumandanı Zeydûn'un Hasan Sabbâh'ın fedâileri ve sahte cennetini ortadan kaldırışı tarihi roman tarzında sunulmaktadır. İslam'ın Özü ve Kur'an'ın Ruhu (İstanbul 1946). İnsanı ve toplumu ayakta tutan prensipleri, geçmiş ümmetler ve karşılaştıkları tehlikeleri Kur'an ayetleri ışığında ele alan bir eserdir. Yeryüzündeki Dinler Tarihi (İstanbul 1947, 1958). Sekiz bölümden oluşan eserde sırasıyla Kelt, Bâbil, Mısır, Yunan, Roma, Hindu, Buda, Konfüçyüs, Tao ve Zerdüşî dinleriyle Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet inanç, ibadet, ahlak ve muamelat yönleriyle halkın anlayacağı bir dille ele alınmıştır. İslamiyetin Geliştirdiği Tasavvuf (İstanbul 1948). İslam tasavvufunun tarih boyunca geçirdiği en mühim gelişmeler ve yetiştirdiği en büyük şahsiyetlerden bahsetmektedir. Hazret-i Râbi'atül-Adeviyye (İstanbul 1976).

Tercüme Eserleri: Rûh-i İslam: Müslümanlığın ve İslam Mefkûrelerinin Tarih-i Tekâmülü (İstanbul 1341, 1979). Hindistan ulemasından Seyyit Emir Ali'nin Oryantalistlere cevaben İngilizce olarak kaleme aldığı ilk kapsamlı ve etkili eser olan The Spirit of Islam'ın tercümesidir. Eserde Oryantalist iddialara karşı İslam ve Hz. Muhammed savunulmaktadır. İslam Tarihi: Asr-ı Saadet (I-V, İstanbul 1928) ve İslam Tarihi: Sadr-ı İslam (VI-IX, İstanbul 1928), İlk

İhtilaf ve İhtilaller (X, İstanbul 1935). Toplam 10 cilt olarak yayımlanan İslam tarihi serisi dönemin en değerli dini yayınlarındandı. Serinin ilk iki cildi Mevlana Şiblî Nu'mânî'nin (ö. 1914) Sîretü'n-Nebî eserinden, üç, dört ve beşinci ciltleri de Şiblî'nin talebesi Süleyman Nedvî'nin (ö. 1953) Sîretü'n-Nebî ve Hz. Aişe isimli eserlerinden tercüme edilmiştir. Altıncı cildi Hz. Ebu Bekir'e ayrılmış olup kendisi tarafından kaleme alınmıştır. Hz. Ömer'e dair olan yedinci cildini Mevlanâ Şiblî'den tercüme etmiştir. Hz. Osman ve Hz. Ali'ye dair olan sekizinci ve dokuzuncu ciltler yine kendisi tarafından telif edilmiştir. 10. cilt ise hulefâ-i râşidîn dönemini kapsamaktadır. Halk arasında Asr-ı Saadet adıyla bilinen bu seri dönemin dini ve ilmi çevrelerinde olumlu yankılar uyandırmış, daha çok yabancı yazarlarca ortaya atılan yanlış ve kasıtlı fikirleri tashih etmiştir. Hazret-i Muhammed ve Kur'ân-ı Kerîm (İstanbul 1345). İngiliz yazar John Devonport'un (1789-1977) Batı kültüründe, İslam ve onun peygamberini doğrudan savunmak amacıyla kaleme aldığı eserin tercümesidir. Garbde Müslümanlık Cereyânı (İstanbul 1928). 1914 yılında Müslüman olan İngiliz Lordlar Kamarası Üyesi Lord Headly'in İslam'ın Hristiyanlık karşısındaki üstünlüklerini anlatan eserinin tercümesidir. Peygamberimiz Aleyhisselâm (İstanbul 1341-1342). Hindistanlı yazar Muhammed Ali'nin Sîret-i Seniyye adlı eserinin bazı notlarla tercümesidir. Hindistan'da İstiklal Mücadeleleri (İstanbul 1342). İmâmü'l-Hind Mevlânâ Ebu'l-Kelâm Ahmed'in İngiliz mahkemesi karşısındaki mühim bir nutkunu içerir. İslamiyet ve Hükümet (İstanbul 1346). Mısırlı yazar ve devlet adamı Ali Abdürrâzık'ın İslam'da siyasi otoritenin mahiyetine dair kaleme aldığı el-İslâm ve Usûlü'l-Hükm adlı eserinin tercümesidir. İslamiyetin Asrîliği ve Avrupa'nın İslamlaşması (İstanbul 1933). Seyyid Emîr Ali, Bernard Shaw ve Mevlana Muhammed Ali'nin yazılarının tercümesinden oluşmaktadır. Türkiye Nasıl Doğdu? (İstanbul, 1928). Harold Armstrong'un İngiliz Yüksek Komiserliği ve Jandarma Müfettişliği sırasında (1915-1923) bizzat içinde yer aldığı olayları anlattığı eserinin tercümesidir. Yeryüzünde Din Geriliyor Mu İlerliyor Mu? (İstanbul 1933). 1933 yılında Londra'da yayımlanan Nash adlı mecmuada Batılı sekiz düşünür tarafından kaleme alınan Avrupa, Amerika ve Asya'nın çeşitli ülkelerinde mevcut dinler hakkındaki yazıların tercümesidir. Ömer Rıza'nın "İslam Âleminde Din" ve Eşref Edip'in "Türkiye'de Din" adlı makaleleri de ilave edilmiştir. İslam Medeniyeti Tarihinde Coğrafya ve Ticaret (İstanbul 1934). Johannes Heindrik Kramers'in İslamiyet'in doğuşundan X. Yüzyıla kadar Müslümanların coğrafya alanındaki hizmetlerini, kara ve deniz ticaretinde Avrupa'dan üstünlüklerini anlatan eserinden tercümedir. İslam Medeniyeti Tarihinde Fen ve Tıp (İstanbul 1935). Max Mayerhof'un eserinin tercümesidir. Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat (İstanbul 1938?). Timur'un Yıldırım Bayezit'i yenilgiye uğrattığı Osmanlı'nın fetret döneminde İspanyol elçi Ruy Gonzales de Clavijo'nun İspanya'dan başlayıp İstanbul, Trabzon, Erzincan, Hoy, Tebriz, Meşhed, Merv, Belh ve Semerkand şehirlerini kapsayan seyahat izlenimlerini aktardığı eserin tercümesidir. İspanya'da Engizisyon (İstanbul 1939). Amerikalı yazar ve şair Clement Wood'un eserinin tercümesidir. Müslümanlıkta Hac Ferizası: Ferizanın Hikmeti ve İç Yüzü (İstanbul 1939). Diplomat Harold Armstrong'un (ö. 1943) eserinin tercümesi. Herodot Tarihi (İstanbul 1941, 1943). George Rawlinson'un İngilizce tercümesinden Türkçeye çevrilmiştir. Ömer Hayyam (Harold Albert Lamb'in eserinden tercüme, İstanbul 1944). Ömer Hayyam'ın romanlaştırılmış biyografisidir. Abû'l-Farac Tarihi (Ankara 1945). 13. Yüzyıl Anadolu'sunda Selçuklu yönetiminde bulunan Melitene/Malatya'da yaşamış felsefi, tarihçi, şair, gramer uzmanı, müfessir, ilahiyatçı ve dönemin Süryani Katolikos'u Gregory Abu'l-Farac/Bar Hebraeus/Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî'nin (ö. 1286) Süryanca olarak kaleme aldığı eserin tercümesidir. Süryanca'dan İngilizce'ye Ernest A. Wallis Budge; İngilizceden Türkçe'ye Ömer Rıza tarafından çevrilmiştir. Hazreti Muhammed Mustafa (İstanbul 1945). Muhammed Heykel'in aynı isimdeki kitabından tercüme. Hak Erenler (İstanbul 1946). Lübnanlı yazar Halil Cibran'ın birçok Avrupa diline, Hintçe ve Japoncaya çevrilen meşhur eserinin tercümesidir. İslam Tarihinde İlk Melâmet (İstanbul 1950). Muhammed bin Hüseyin es-Sülemî'nin, Ebu'l-A'lâ el-Affî tarafından neşredilen er-Risâletü'l-Melâmetiyye adlı eserinin bazı ilave ve açıklamalarla tercümesidir.

Ayrıca Beydebâ'dan Kelile ve Dimne (İstanbul 1941), Valmiki'den Ramayana (İstanbul 1942), Herodot, Betdebâ ve Mevlânâ'dan Dost Görünen Düşman (İstanbul 1947), Charles Finger'den Marko Polo'nun Sergüzeştleri (İstanbul 1938), Markum Leo'dan Tarihin Meşhur Kadınları (İstanbul 1939) ve Nelson ve Leydi Hamilton'un Büyük Aşkı (İstanbul 1939), Alexander Dumas'tan Borjyaların Cinayeti (İstanbul 1939), Walter Pitkin'in Hayat Kırkında Başlar (İstanbul 1939), A. J. Cronin'in Şahika (İstanbul 1941), Pearl S. Buck'ın Şark Rüzgarı Garp Rüzgarı (İstanbul 1941), Canavar Tohumu (İstanbul 1943), Bir İzdivacın Portresi (İstanbul 1946), Louis Bromfield'in Yağmurlar Gelince (İstanbul 1942), Herbert N. Casson'un Hayatta İlerle ve İlerlet (İstanbul 1940), İnsanları İdare Etme Sanatı (İstanbul 1941), Parlak Bir İstikbal Nasıl Kazanılır (İstanbul 1942), Para Kazanmak ve Kullanmak Sanatı (İstanbul 1950); W. E. Sargent'in Evlilik Hayatında Daha Bahtiyar Olmanın Yolu (İstanbul, ty, 1976), Dale Carnegie'nin Dost Kazanmak ve İnsanlar Üzerinde Tesir Yapmak (İstanbul 1938), Söz Söylemek ve İş Başarmak Sanatı (İstanbul 1939), Meşhur Adamların Meşhur Tarafları (İstanbul 1940), Üzüntüsüz Yaşamak Sanatı (İstanbul 1948) gibi Avrupa ve Amerika'da satış rekorları kıran eserlerin tercümesi de ona aittir.

Yayıma Hazırladığı Eserler: İslam Ahlakının Esasları (Babanzâde Ahmed Naim, İstanbul 1945). Kur'ân-ı Kerîm'den Ayetler (Mehmed Akif Ersoy, İstanbul 1944). 3. Safahat (Mehmet Akif, İstanbul 1944).

Selami KURT

KAYNAKÇA

BCA.30.1.0.0. 1.1.4.28.1.1951. (Ek:A)

BCA.30.10.0.0.77.514.22.3.5.1952. (Ek:78)

Telif ve Tetkik Eserler

“DOĞRUL, Ömer Rıza”, **Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi**, İhsan Işık, C 3, s. 1086.

ALTIPARMAK, Murat, **Ömer Rıza Doğrul'un Sosyo Ekonomik Görüşleri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

BİRİNCİ, Ali-GÜNAYDIN, Yusuf Turan, **İsmail Hakkı İzmirli**, İzmir Kalkınma Ajansı Kültür Yayınları, İzmir 2021.

ÇİFT, Salih, **Mısır'da Bektaşilik**, Dergah Yayınları, İstanbul 2013.

DOĞAN, Abide, **Mehmet Akif'in Seyahatleri ve Mısır Yılları**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2021 Güz (35/Özel Sayı), 103-113.

DOĞRUL, Ömer Rıza, “Kaybettiğimiz Kıymetler, Büyük Bir Din Alimi: Mehmed Hatiboğlu”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Ekim 1945.

EDİB, Eşref, **Mehmed Akif, Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları**, Âsâr-ı İslamiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1939.

ELMALICA, Osman, **Ömer Rıza Doğrul'un Tanrı Buyruğu Tefsirinde Müsteşriklere Verdiği Cevaplar**, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

HATİBOĞLU, Mehmet, **Ana Kaynaklarına Göre İslam Dini Usul ve Tatbikat**, Yayına Hazırlayan: Hasan Hatipoğlu, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1946.

HEYKEL, Muhammed Hüseyin **Hazreti Muhammed Mustafa**, Tercüme: Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1945, Önsöz.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, **Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları**, İslam Konferansı Teşkilatı İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 4.

KULOĞLU, Rukiye Öner, **Ömer Rıza Doğrul'un Hayatı, Eserleri ve Tanrı Buyruğu Tefsiri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

ÖZTÜRK, Kazım, **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM-IX. Dönem (1950-1954), C VII, s. 734-736.

Prof. Dr. Mehmet Sait Hatipoğlu Özel Arşivi, **Ömer Rıza Doğrul'un Hemşerisi Hacı Mehmet Hatipoğlu Hoca'ya Yazmış Olduğu Mektuplar**.

Sicil Dosyası, **TBMM Arşivi**, HT. 1791. 1. 9.

TEMUR, Rabia Banu, **Dış Politika Yazarı Olarak Ömer Rıza Doğrul: Hayatı ve Dış Politika Anlayışı**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008.

UZUN, Mustafa, "DOĞRUL, Ömer Rıza (1893-1952)", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C 9, s. 489-492.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/omer-riza-dogrul-1983-1952/?pdf=6534> adresinden erişilmiştir